

FERENCZI ENDRE:
FROM THE PATRICIAN STATE
TO THE PATRICIO-PLEBEIAN STATE

Ferenczy Endre: *From the Patrician State to the Patricio-Plebeian State* (Budapest—Amsterdam, Akadémiai Kiadó—M. A. Hakkeri közös kiadása) c. műve nemcsak a hazai, hanem a nemzetközi ókori történeti—jogtörténeti kutatásnak is jelentős eredményekben bővelkedő produktuma.

A könyv a római történet kétségtelenül legproblematisabb korszakát dolgozza fel: azt a források töredékessége miatt homályos időszakot, mely egyfelől a patriciusi társadalom és államszervezet hanyatlását, másfelől az új patricius—plebejusi vezető osztály égisze alatt kialakuló államszervezet kezdeti fejlődési szakaszát foglalja magában.

A szerző, aki több mint 4 évtizede folytat jelentős kutatómunkát a régebbi római történet területén, ebben az új művében természetesen felhasználja és nem egy tekintetben tovább fejleszti azokat az eredményeket, melyeket korábbi kutatásai során elért események a külföldi szakirodalom is elismeréssel fogadott. Ugyanakkor korábbi kutatási területét ki is ágatja könyvében. Egyfelől rekonstruálja a patriciusi állam, tehát a királyság és a korai köztársaság Rómájának társadalmi és politikai intézményeit, másfelől Appius Claudius Caecus, a régi Róma legnagyobb államférfia pályájának — első ízben általa végrehajtott — újraszervezésén keresztül az i. e. 4. és 3. század fordulójára római kül- és belpolitikai fejlődésének a korábbi kutatás megállapításaitól sok szempontból eltérő, új képét rajzolja meg.

F. E. könyvének legjelentősebb eredményeit a fenti szempontok figyelembevételével, a következőkben foglalom össze:

1. KÜLPOLITIKA

a) A források beható analízise útján — és főként Diodorus Siculusnak az eddigi kutatás által elhanyagolt adataira támaszkodva — megállapítja, hogy Róma a gall tűzvészig egyfelől a belső feszültségek (a plebejusok osztályharcának kiéleződése), másfelől a szomszéd népek (aequusok, volscusok, etruszkok) ránehezedő nyomása miatt csak mint a latin szövetség (egyenrangú) tagja tudta megőrizni politikai függetlenségét, ill. független állami létét. A gall katasztrófa Rómát nagyon meggyengítette és különösen érzékenyen érintette, hogy a latin szövetséggel való kapcsolatai megszakadtak. A római annalisztika szerint 358-ban i. e. a régi szövetség helyreállt Róma és a latin városok között, de ez a kapcsolat — F. E. megállapításai szerint — csak átmeneti jellegű volt és rövid ideig tartott, mert alig néhány év múlva Róma már harcban állt a legjelentősebb latin városokkal és szövetséget kötött a latinok ellenségeivel, a samnisokkal és Karthágóval. Csak e szövetségek segítségével sikerült Rómának — szemben a római történetírás hamis beállításával, mely a latinokat lázadóknak nyilvánította — meghódítani Latiumot és a latin városokat a római fennhatóság elismerésére kényszeríteni.

b) Fontos, újszerű és bizonyított a könyvnek az az érvelése, hogy a kezdetektől szinte az 1. pun háború kitöréséig Karthágó volt Róma legfontosabb szövetségese. E szövetségnek nagy szerepe volt abban, hogy Róma fölébe kerekedhetett az itáliai népek és le tudta győzni Pyrrhost. A római annalisztika, mely éppen akkortájt jött

létre, amikor Róma élethalálharcban állott Hannibállal és a hellenizált világ rokonszenvének a megszerzésére törekedett, elködösítette és elbagatellizálta Róma és Karthágó régi szövetségi kapcsolatait, melyekről azonban — elsősorban Polybios jóvoltából — mégis cáfolhatatlan bizonyítékok maradtak fenn.

c) Appius Claudius Caecus, a régi Róma legnagyobb államférfia egész életén át a római—karthagói szövetség odaadó híve volt. Mint consul előkészítette a 348. évi római—karthagói szerződés megújítását (i. e. 306) és híres senatusi beszédével (hattyúdalával) a 278. évi szövetség megkötését.

2. BELPOLITIKA

Döntően fontos érdeme F. E. könyvének Appius Claudius Caecus életének és működésének teljes rekonstrukciója és az egykorú római politikai életbe való szervezés beillesztése. A korábbi kutatás A. Cl.-nak egyedül a censorság alatti tevékenységét vizsgálta, és a szerző volt az első, aki a kevés forrásadatra támaszkodva A. Cl. censorság előtti pályáját rekonstruálta, és censorság utáni pályájának fejlődését, az annalisták ellenséges beállításából kiszabadítva és a források látszólagos ellentmondásait feloldva, megrajzolta. F. E. ezeknek az eredményeknek alapján valószínűsíti, hogy hasonlóan a Ius Flavianumhoz, a lex Valeria de provocatione, a lex Ogulnia és a lex Hortensia, melyek a patricius—plebejusi állam alaptörvényeinek tekinthetők, A. Cl. és pártjának a tevékenysége nyomán jöttek létre. Nagyon fontos a szerzőnek az az új értelmezése, amelyet a senatus összetételét szabályozó plebiscitum Ovinium lényegéről Mommsen dogmává merevedett magyarázatával szemben Livius kifejt. Szerinte a plebiscitum Ovinium Festusnál fennmaradt szövege, összevetve Livius és Diodoros A. Cl. senatus lectiójáról megőrzött adataival, világos bizonyítéka annak, hogy ez a néphatározat eredetileg A. Cl. reformjainak a támogatására született és semmi köze sincs a censoroknak ahhoz a későbbi gyakorlatához, mely a senatorok kinevezésénél érvényesült.

Természetes, hogy egy olyan tudományos munka, amely egy szűkös — és még-hozzá erősen torzított — forrásbázis alapján vállalja egy jelentős történeti korszak újszerű megvilágítását, nem minden ponton juthat egészen véglegesnek tekinthető eredményekhez; egyes következtetései még további gondolkodásra, esetleg eltérő hipotézisek felvetésére is készíthetnek. Hadd utalok csupán egy ilyen kérdésre, az ún. I. samnis háború történeti hitelességével kapcsolatban (vö. 84. skk.). Livius előadása (VII. 29. skk. fejezetek, de főként 31.) kétféle tendenciát fejez ki: egyrészt Rómát felmenteni a samnisokkal szembeni hűség (jogos!) vádja alól, másrészt Capuának későbbi hűségét még súlyosabbnak tüntetni fel. Ehhez járul még Valerius Corvus consul szerepének erőteljes kiemelése — szerző gyanítása szerint Valerius Antias annalista koholmánya. Amennyire meggyőző az az álláspont, hogy Capua 343. évi deditiójának hagyománya a későbbi dediticius állapot anticipatója (és egyben erkölcsi igazolása), annyira kétes recenzius számára, miért kellett volna a római annalistikának egy olyan háborút koholnia, amelynek erkölcsi jogosultságát azután azonnal újabb koholmányokkal kellett mentetgetni. Capua erkölcsi diszkreditálásának szándéka egy ilyen — már Rómát is diszkreditáló — koholmányt nem tett szükségessé. Livius előadása (VII. 29. 1—2) azt is érzékelteti, hogy az I. samnis háborúval az annalsztika Róma történetének egészen új fejezetét kezdte meg: aligha hihető, hogy ez merő kitalálás lett volna. Valerius Corvusnak, a hatszoros consulnak (vö. még Tacitus: Ann. I. 9. l. is) történeti jelentősége annyira kiemelkedő objektíve is, hogy nem volt szükség ennek fokozására ennyire kirívó koholmányra, amit szerző feltételez. A háborúra vonatkozó hagyományt a magam részéről, ha fontos részleteiben — szerzővel egyetértve — koholtnak érzem is, egészében nem vetném el oly egyértelműen. Ez azonban további kutatások tárgyát képezheti. Ferenczy Endre eredményei mindenképpen olyannyira újak és oly meggyőzőek, hogy művét a korai Róma minden kutatója számára nélkülözhetetlen forrásmunkává tesszük.

Hahn István